

X. R. Freixeiro Mato, *Lingua galega: normalidade e conflito*, Santiago de Compostela, Laiovento, 1997.

O profesor Xosé Ramón Freixeiro presenta nesta interesante obra, editada pola dinámica editorial Laiovento, catro textos de diferente lonxitude e alcance, pero todos engonzados arredor da lingua galega, o seu pasado, o seu presente e as súas perspectivas de futuro. Os textos, enmarcados nunhas breves introducción e conclusión, están ordenados por orde decrecente de extensión: o primeiro e máis longo, sen título propio, tenta ofrecer unha síntese de historia ‘externa’ da lingua galega; o segundo en orde e tamaño trata, segundo reza o seu título, do “Conflito normativo”; o terceiro dos “Prexuízos sociais sobre o galego”, e cuarto e derradeiro, de “Lingua e economía”. Na nosa opinión, sen desprezar os outros, os máis interesantes son o primeiro e o segundo textos, polo que centraremos a nosa atención neles.

Procederemos no noso comentario segundo a orde que nos ofrece u autor. A sintética histórica externa do galego ofrécenos articulada en dúas seccións, “O galego na Idade Media: sete séculos de normalidade” e “Cinco séculos de conflito lingüístico”, entremedias da cal se insire un breve capítulo, “Imposición dunha lingua allea” e unha rápida (mellor diríamos precipitada, como se explicará) reflexión, titulada “Dous procesos de substitución lingüística diferenciados”. Para entender correctamente o traballo e a crítica que lle imos facer, debemos ter en conta que se trata, se non interpretamos mal as intencións do autor, dunha visión *sintética* e *divulgativa* da historia do galego. Isto xustifica que o prof. Freixeiro non afonde en discusións de detalle nin en disquisicións teórico-metodolóxicas, a pesar de que a cuestión abordada ofrezca moitas ocasións para entrar nas primeiras e case esixa entrar nas segundas. Enfocado o traballo desde a perspectiva indicada, pódese considerar, coidamos, globalmente satisfactorio. Na mesma perspectiva se xustifica a magreza da bibliografía empregada, na cal, así e todo, non debían faltar títulos como *Constitución del gallego en lengua literaria*, de X. Alonso Montero, “Diglosia e historia”, de R. Chacón, *A xeración Galaxia*, de Fco. Fernández del Riego, *Conflict lingüistic valencià*, de R. Ninyoles, *A língua e a cultura portuguesas no tempo dos Filipines*, de P. Vázquez Cuesta, e *Latín tardío y romance temprano*, de R. Wright. En todo caso, a ausencia destes títulos na bibliografía é materia opinable, e, dentro do seu carácter básico, a que nos ofrece o autor seméllanos bastante equilibrada e empregada con tino.

Endebén, que o autor evite conscientemente entrar en debates teóricos, non debía impedirle ter realizado el mesmo algunhas reflexións deste tipo, previas ó labor que emprende. Problemas derivados desta falla de apoio teórico están estampados xa no mesmo título, agochados tralos aparentemente inocentes termos “normalidade e conflito”, e maniféstanse con toda a súa

crueza no apartado dedicado á idade media e na reflexión intermedia sobre os “dous procesos de substitución lingüística”, que, manifestámolo cordialmente, mellor fora ter suprimido: sinxelamente, carece de senso, mesmo pedagóxico, xustificar retrospectivamente a latinización da Galicia antiga tentando desautorizar a castelanización da Galicia moderna. O latín non era unha lingua “moito máis innovadora e moderna”, en ningunha acepción concibible destes termos, do que os falares galaicos que desprazou, nin é certo que a súa imposición fora debida ó “seu prestixio e superioridade” e non ó emprego da forza, polo menos non en sentidos significativamente diferentes ós que tería afirmar o mesmo verbo do castelán. Tampouco resulta máis aceptable a imposición do latín na Gallaecia polo simple feito de que nesta rexión xeográfica existisen “non unha lingua, senón varias”, nin moito menos porque aquel non viñese desprazar unha lingua nacional, e de ningunha das maneiras porque se tratase dunha lingua radicalmente distinta a estas, mentres que o castelán é unha “lingua irmá” do galego. A discusión tería realmente pouco sentido se non fose porque maxinamos perfectamente que, cos argumentos do autor, é doado xustificar a imposición de calquera lingua metropolitana en calquera rexión colonial, con tal de que se cumpran as condicións sinaladas polo autor (o cal, apurémonos a clarexalo, estamos seguros que se atopa lonxe das súas intencións).

Pero volvamos á Idade Media: ¿trátase, como quere, Freixeiro Mato, de “sete séculos de normalidade”? A caracterización, así, a primeira vista, sorprende. Desde o século IX, cando se supón que “nace” o galego, ata polo menos fins do s. XII, o *único* que se escribe en Galicia, é, aparentemente, o “latín”, un latín, dise, “barbarizado”. Tres obxeccións serias saen ó paso.

Primeira: o galego como lingua non “nace” en ningún momento determinado (o que eu estou a escribir agora é ‘latín’, moi evolucionado, iso si), todo o máis que se pode dicir é que ó longo dun certo período se vai consolidando a consciencia de que o galego é un idioma diferente, primeiro do latín (e créase a oposición latín = escrita / vulgar = fala, ou nos termos medievais, *gramatica* / *romance* ou *linguaxe*), e despois dos outros romances (e xorde o contraste romance ou *linguaxe* galegos ou de Galicia / romance castelán, etc.). Parece que o primeiro aconteceu non moito antes do s. XII, polo menos cun mínimo de claridade, e o segundo só a partir deste século. Son boas horas de superar unha serie de presupostos da filoloxía e a lingüísticas tradicionais, como tal que as linguas son entidades discretas e que a evolución do complexo latino-románico se explica en termos de fragmentación en forma de ‘árbores de parentesco’ (posición involuntariamente caricaturizada cunha cita do finado profesor Carballo nas pp. 19-20, onde galego e leonés aparecen como ‘irmáns’ entre eles e respectivamente pais e cruzadamente tíos do portugués e o castelán!). O latín e os romances constituíron un continuum diacrónico, diatópico e diastrático, isto é, de estadios de lingua, dialectos e estilos, que se rompeu máis por reestructuración e reagrupamento ca por fragmentación; o modelo de árbore xenealóxica é completamente enganoso, non só polo dito, senón porque ignora os fenómenos de interinfluencia e converxencia.

Segundo: se seguindo o razoamento do autor, o latín se conservou como *única* lingua escrita ata os finais do s. XII, e máis tarde (ata o s. XIX,

aínda que isto non se subliña na obra) pervive como lingua da alta cultura, ¿que senso ten falar de normalidade? Dicir que isto era o normal na época parece unha resposta pouco convincente: se na Idade Media o ‘normal’ era algo que na actualidade xulgamos precisamente ‘anormal’ (ou sexa, a diglosia), moito máis claro fora prescindir pura e simplemente dun termo, que resulta, polo menos, anacrónico. Unha vía alternativa se abriría se abandonasemos o presuposto foneticista que nos vén imposto pola relación (basicamente) fonémica entre a fala e a escrita vixente na maioría dos romances actuais, e seguindo a liña defendida por R. Wright, considerasemos que o ‘latín bárbaro’ da escrita anterior ó s. XII era nin máis nin menos ca o rexistro gráfico do ‘romance’ falado. Mesmo así, esta hipótese (que Freixeiro non considera), dificilmente nos consentiría falar de ‘normalidade’ tal como se entende comunmente.

Terceiro. As disquisicións político-lingüísticas desenvolvidas en toda a sección medieval tampouco convencen por outros motivos: contrariamente ó que se presupón no texto, a relación entre lingua e cultura, identidade colectiva e estado eran en todo diferentes na idade media ás do mundo actual. Outramente, o autor tería que aclarar como xusto o período de brillo literario do galego coincide co aliñamento político do reino de Galicia cos do centro da península, e o papel xogado polas cortes nobiliarias e rexias alóglotas na produción literaria naquela lingua; fenómenos que contradín severamente a liña argumental seguida na obra.

As anteriores cuestións, que non tiñan que ser debatidas no volume que comentamos, pero debían estar aclaradas antes de que esta fose escrita, obrigáronnos a demorar de máis no período medieval. A sección dedicada ás etapas moderna e contemporánea está exenta deses peliagudos problemas, aínda que non deixa de presentar outros, na nosa opinión, menos serios: por facer referencia a dous aspectos que nos parecen importantes, achamos en falta unha maior contextualización da situación galega no conxunto da península, e unha relativa maior atención xeral ós aspectos propiamente sociolóxicos, e nalgún período (pensamos sobre todo no s. XIX e primeiros do s. XX), tamén ós político-lingüísticos, do proceso de imposición do castelán. Pero isto non desvirtúa en absoluto a calidade do traballo como apertado ‘estado da cuestión’.

Finalmente, non podemos rematar a recensión sen comentar as notables reflexións contidas no ensaio “O conflito normativo”. En substancia, o autor constata que o groso dos galeguistas (enténdase: especialistas e interesados pola e militantes a prol da lingua galega), sen negarmos o estreito parentesco lingüístico do galego e portugués, a urxencia de estreitar os intercambios entre ambos e a necesidade dunha aproximación do primeiro ó segundo, considerámoslos idiomas ‘por elaboración’ (isto, idiomas de cultura, e polo tanto, escritos) diferentes. O prof. Freixeiro sostén que sobre este consenso debéra fraguar un acordo que puxese fin á interminable (e por veces absurda) polémica normativa, polo menos entre os sectores máis relevantes e representativos.

Alegrámonos da proposta, tanto polo seu contido como polo ton constructivo con que se formula, aínda discordando dalgunhas apreciacións

concretas do autor. O importante non é agora determinar responsabilidades pasadas (que o autor imputa maiormente, e coidamos que pouco obxectivamente, ós defensores da normativa oficial), senón que está aberto un camiño para a reflexión e o diálogo que a estas alturas sería puro inmovilismo (e se cadra, irresponsabilidade) non comezar a percorrer. Parafraseando o dito polo amigo Ivo Castro ó fío dunha recente polémica análoga sobre a ‘normativa’ do portugués, o perigo non é non darmos atopado unha solución para o problema; é desistirmos de a procurar.

HENRIQUE MONTEAGUDO